

**Ekonomski i socijalni
savet**

Distribucija:
OPŠTA
ECE/AC.23/2002/2/Rev.6
11. septembar 2002.
Original:ENGLISKI

EKONOMSKA KOMISIJA ZA EVROPU
Ministarska konferencija UNECE o starenju
Berlin (Nemačka), 11 -13 septembar 2002

**REGIONALNA STRATEGIJA PRIMENE
MADRIDSKOG MEĐUNARODNOG PLANA AKCIJE O
STARENJU
2002.**

GE.02-70134

ECE/AC.23/2002/2/Rev.6

OBAVEZE

OBAVEZA 1.

UVODJENJE STARENJA U SVE OBLASTI POLITIKE U CILJU USKLAĐIVANJA DRUŠTVA I PRIVREDE SA DEMOGRAFSKIM PROMENAMA RADI STVARANJA DRUŠTVA ZA SVE UZRASTE

1.U skladu sa ciljevima, zadacima i obavezama Madridskog plana akcije o starenju 2002., vrhunski cilj ove regionalne strategije primene (RSP) za region UNECE (Ekonomске komisije za Evropu Ujedinjenih nacija -prim.prev.) jeste obezbeđivanje okvira za obaveze pomoći zemljama članicama u njihovim nastojanjima da adekvatno odgovore na izazove i okolnosti stvorene starenjem stanovništva, kako bi se postiglo društvo za sve uzraste.

2.Naša globalna obaveza na svim poljima politike jeste usmeravanje procesa starenja ka stvaranju takve korodimirane i integrisane politike zasnovane na rodnim odlikama i činjenicama, koja će društva i privrede uskladiti sa demografskim promenama. Ovo se odnosi podjednako na zdravstvo, privredu, tržište rada, socijalnu zaštitu i obrazovanje.

3.Da bi bila efikasna, politika koja treba da odgovori na starenje stanovništva, treba da ima celovit pristup i da bude koordinirano praćena u širokom krugu raznih oblasti politike. Mora se voditi računa o višestrukim i isprepletanim izazovima i okolnostima koje nastaju u procesu starenja stanovništva, kako bi se stvorio okvir za primenu politike efikasnog odgovora. Pristup se takođe oslanja na pretpostavku da je ispravna politika u različitim domenima - ako je pravilno koordinirana i konzistentno primenjena - u stanju da uspešno odgovori izazovima koje izazivaju ove demografske promene i da oslobodi neiskorišćene potencijale koji postoje u nekim populacionim grupama, posebno kod starijih ljudi.

4.Strategija će olakšati razvoj odgovarajućih političkih instrumenata za borbu protiv sadašnjih i budućih izazova starosti, sakupljanjem i širenjem najboljih znanja i prakse odgovarajućih političkih odgovora na starenje, koji postoje u regionu. Strategija mora da odražava različite socijalne, političke, ekonomske i demografske okolnosti u okviru UNECE regiona.

5.Sve politike treba da vode računa o promenama koje se dešavaju u situacijama koje se pojedincima dešavaju tokom života. One treba da budu osmišljene tako da olakšaju učešće u razvoju društva i suprotstavljene društvenom zanemarivanju usled opadanja funkcionalnih sposobnosti usled faktora vezanih za starenje i invalidnost.

6.Demografske promene predstavljaju izazov za načela uređivanja socijalnog obezbeđenja u regionu UNECE. Naprimer, manji broj radno sposobnog stanovništva će u budućnosti morati da podržava finansijske potrebe ostarelog stanovništva. To će uticati na međugeneracijski transfer društvenih resursa u celini. Istovremeno, demografske promene će povećati transfer bogatstva sa starijih na mlađe generacije u porodici. Otuda politika treba da bude osmišljena tako da unapređuje

međugeneracijsku solidarnost, između ostalog i putem inovativnih akcija kojima treba odgovoriti na finansijske izazove i unaprediti međugeneracijski dijalog.

7. Takođe treba obratiti pažnju na odnose između raznih grupa starijih osoba. Susedske i druge društvene aktivnosti imaju u tom pogledu značajnu ulogu, a nevladine organizacije, posebno one starijih lica, predstavljaju značajan činilac u negovanju takvih aktivnosti, kada je to potrebno, u saradnji sa državnim organima. Kod međugeneracijske solidarnosti, takođe, treba voditi računa o tome da će raspodela društvenih izvora uvek težiti favorizovanju onih grupa koje su najsposobnije da uspešno prate, odnosno, da odgovore na ove zahteve.

8. Unapređenje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda ima suštinski značaj za društvo koje uključuje sve uzraste, u kome starije osobe na jednakim osnovama učestvuju u potpunosti, bez diskriminacije. Borba protiv diskriminacije zasnovane na starosti i unapređenje dostojanstva starijih ljudi, osnova je za obezbeđenje poštovanja koje stariji ljudi zaslužuju. Unapređenje i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda je značajna za postizanje društva za sve uzraste. Pri tome, recipročne odnose između i u okviru generacija, treba pothranjivati, naglašavati i ohrabrivati sveobuhvatnim i efikasnim dijalogima.

9. Tako, sledeći set međusobno povezanih obaveza, ima za cilj da pomogne državama članicama da se usredsrede na glavne prioritete u politici prema populaciji koja stari. Mi želimo da osiguramo potpunu integraciju i učešće starijih ljudi u društvu i da primenimo strategiju zasnovanu u najvećoj meri na partnerskom odnosu sa civilnim društvom, posebno starijim ljudima, organizacijama i privatnim sektorom.

OBAVEZA 2.

OSIGURATI POTPUNU INTEGRACIJU I UČEŠĆE STARIJIH LJUDI U DRUŠTVU

10. Postojeći međunarodni instrumenti reafirmišu princip da nikome ne treba osporavati mogućnost da učestvuje u društvu i da se koristi ekonomskim i socijalnim razvojem. Stariji ljudi su izloženi većem riziku da im se ove mogućnosti osporavaju i zbog toga suštinski značaj ima borba protiv svih oblika diskriminacije i obezbeđivanje potpunog uživanja svih ljudskih prava i potpunih sloboda. Kombinacija različitih činilaca, uključujući geografsku pokretljivost, urbanizaciju, ekonomski razvoj i na starosti zasnovanu nejednakost u pristupu socijalnim institucijama i tržištu rada, dovodi do starosne segregacije i sprečavanja uspešne integracije starijih ljudi u društvo. Veliki broj starijih ljudi u zemljama južne i istočne Evrope koji žive u seoski i udaljenim oblastima bez pomoći svojih porodica, suočavaju se sa specifičnim problemima, posebno u pogledu pristupa infrastrukturi i uslugama. Među sredstvima borbe protiv socijalne izolacije i marginalizacije, značajnu ulogu ima politička, ekonomska, građanska i kulturna participacija. To takođe jača kvalitet života starijih ljudi i doprinosi funkcionisanju društvene zajednice u celini.

11. Stariji ljudi imaju ključnu ulogu u porodici i društvu, iako se njihov doprinos često nedovoljno priznaje, a društveni kapital koji poseduju često nije dovoljno iskorišćen.

Znanje starijih ljudi stečeno kroz životno iskustvo, predstavlja veliko bogatstvo za društveni i ekonomski razvoj. Stariji ljudi daju mnoge vredne doprinose koji su nemerljivi u ekonomskom smislu, uključujući staranje o članovima porodice, zamenu proizvodnog rada, održavanje domaćinstva i dobrovoljne aktivnosti u zajednici. Posebno je značajna uloga starijih žena u ovim aktivnostima, koje treba da budu bolje priznate.

12. Pozitivna slika starenja i starijih ljudi, posebno starijih žena, u društvu, ima suštinski značaj u obezbeđivanju pune integracije i participacije starijih osoba. Treba naglasiti sliku aktivne participacije starijih osoba. U mnogim zemljama regiona, sukcesivne starosne kohorte doživljavaju dublju starost, obrazovanije su, finansijski nezavisnije i zdravije. U zemljama čije su privrede u tranziciji, ekonomski i socijalni uslovi starijih osoba su i dalje krajnje teški. Međutim, poslednjih godina, u izvesnom broju ovih zemalja razvoj je ohrabrujući u smislu poboljšanja ukupne situacije. Ipak, sve strane zadužene za poboljšanje pozitivne slike starenja i starijih osoba u ovim zemljama, treba da preduzimaju specifične napore.

Kao deo ove obaveze treba preduzeti sledeće napore:

Dalje jačanje socijalne, ekonomske, političke i kulturne participacije starijih osoba

13. Akcije koje treba preduzeti u skladu sa ovim zadatkom, treba da se zasnivaju na shvatanju da se doprinos starijih lica društvu nalazi van njihovih ekonomskih aktivnosti, i da treba priznavati, ohrabrivati i podržavati njihov doprinos porodici, zajednici i društvu u celini. Ovo se može postići kampanjama u medijima, školskim programima i osvetljavanjem doprinosa starijih. Porodica takođe ima značajnu ulogu u poboljšavanju većeg razumevanja za doprinose starijih ljudi. Starije osobe treba takođe priznati za značajnu potrošačku grupu sa specifičnim potrebama, interesima i sklonostima. Vlasti, davaoci usluga i civilno društvo pri osmišljavanju i pružanju usluga treba da vode računa o pogledima starijih ljudi. Participacija u društvenim, ekonomskim, političkim i kulturnim aktivnostima, ne predstavlja samo značajan društveni doprinos, već takođe pothranjuje pozitivnu sliku starijih osoba i značajna je u borbi protiv društvene izolacije; olakšice i ohrabrenja u svim tim oblicima, treba da pružaju svi društveni činiooci. Politička participacija, posebno, ima značajnu ulogu u osposobljavanju starih osoba i treba je posebno naglasiti. Treba ukloniti sve prepreke koje se postavljaju učešću starijih osoba, posebno žena, u donošenju odluka. Vlasti i drugi akteri treba da učine sve napore kako bi potrebe i uključivanje starijih ljudi usmerili u procese donošenja odluka na svim nivoima i u svim oblastima. Vlasti treba da odgovarajućim merama ohrabruju stvaranje organizacija i mehanizama da starije osobe predstavljaju stare ljude na odgovarajućim nivoima.

14. Stari ljudi su najbolji advokati svoje stvari. Kako je preporučeno Bečkim planom akcije o starenju, izvestan broj zemalja je ustanovio nacionalne komisije starih ljudi sa ciljem da obezbede dinamičan i koordiniran nacionalni odgovor na fenomen starenja, između ostalog i zaštitom prava starih ljudi, unapređenjem njihovog blagostanja i evaluacijom politike, programa i usluga namenjenih starima. Ove nacionalne komisije pokazale su se kao odlična platforma za unapređenje doprinosa starijih ljudi u donošenju odluka.

15. Potrebni su usklađeni i pojačani naponi da bi se poboljšala stambena i životna sredina starijih ljudi u seoskim oblastima, naročito u mnogim ekonomijama koje se nalaze u tranziciji. Poboljšanje životnih uslova i infrastrukture u seoskim oblastima je posebno značajno za ublažavanje marginalizacije starijih osoba. Treba razvijati u primenjivati politiku koja će ohrabrivati i podržavati izgradnju stanova, potrošnju i zdravstvene usluge i ohrabrivati rešenja kojima se starijim ljudima obezbeđuje prevoz, posebno u seoskim i udaljenim oblastima.

Unapređivati integraciju starijih lica ohrabriranjem njihovog aktivnog uključivanja u zajednicu i podhranjivanjem međugeneracijskih odnosa

16. Uključivanjem starijih ljudi u lokalnu zajednicu doprinosi kvalitetu njihovog života, kao i funkcionisanju zajednice. Država, u saradnji sa lokalnim vlastima, nevladinim organizacijama (NGO) i predstavnicima starijih lica treba zato da ohrabruje održavanje i razvoj integrisanog razvoja starosnih grupa, putem široko zasnovanog integrisanog pristupa, čiji je cilj stvaranje celovite politike u oblastima kao što su razvoj zajednice, stanovanje, životna sredina, transport, zdravstvo, socijalna zaštita, obrazovanje, rad i slobodno vreme. U okviru ovih zajednica, treba ohrabrivati sve uključene aktere da omoguće svim generacijama korišćenje njihovih usluga, i da podstiču lica različitih generacija koja imaju slične interese da koriste, zajednički rade i dele njihova iskustva. Treba osnivati i unapređivati razvoj centara za dobrovoljne aktivnosti, kako bi mladi i stariji mogli da deluju zajedno i pomažu jedni drugima. Lokalne vlasti treba podržavati u obezbeživanju transporta i drugih infrastrukturnih usluga, kako bi bile pristupačne i povoljne za korisnike. Programe treba usmeriti na seoske i udaljene oblasti, gde starija starija lica mogu biti izolovana, bez pomoći njihove neposredne porodice ili socijalnih i drugih oblika infrastrukture.

Poboljšavati pozitivnu sliku starijih lica

17. Akcije za postizanje ovog cilja treba da obuhvate medijske kampanje, kao i podsticanja poslodavaca, lokalnih vlasti i socijalnih činilaca. Značajna je uloga medija u poboljšanju slike o starenju, uključujući i starijih lica sa invaliditetom, kao i u osvetljavanju njihovog doprinosa zajednici. Državni organi u konsultaciji sa lokalnim vlastima i nevladinim organizacijama treba da rade sa masmedijima kako bi se ovo učinilo na odgovarajući i efikasan način. Treba učiniti posebne napore da bi poslodavci u svim sektorima bili bolje upoznati sa prednostima koje stariji ljudi mogu imati u nekim vrstama radne snage. Treba otkloniti svaku neusklađenost u kontinuiranom učešću starijih radnika u radnoj snazi. Državni organi u konsultaciji sa lokalnim vlastima i nevladinim organizacijama treba da preduzimaju akcije na lokalnom nivou kako bi olakšali dijalog i bolje razumevanje između generacija. U tom smislu, sve akcije usmerene na integraciju starijih osoba mogu doprineti poboljšanju slike o starenju. Svi društveni sektori treba da priznaju da starija lica predstavljaju heterogenu grupu, čije pripadnike treba smatrati kao vrlo značajan resurs, bez obzira na razlike u njihovom prošlom iskustvu, privrednim aktivnostima, ili potrebi za zaštitom i pomaganjem. U skladu s' tim, treba preduzimati mere za unapređivanje diferenciranog pogleda na život starijih ljudi, muškaraca i žena, kojim se bolje odražava stvarnost.

18. Unapređivanje pozitivnog, aktivnog i razvojno orijentisanog pogleda na starenje može dati dobre rezultate u akcijama samih starijih lica. Treba ohrabrivati angažovanje starija lica na podizanju svesti opšte javnosti o pozitivnim aspektima starenja, putem realnog odslikavanja starenja. Masovni mediji, uz pomoć starijih lica, mogu igrati značajnu ulogu u osvetljavanju mudrosti, snage, doprinosa i resursnih kapaciteta starijih lica.

OBAVEZA 3.

UNAPREĐENJE PRAVEDNOG I ODRŽIVOG EKONOMSKOG RASTA KAO ODGOVOR NA STARENJE STANOVNIŠTVA

19. Starenje stanovništva u regionu UNECE povećaće stopu nezaposlenih u odnosu na broj zaposlenih. Ovaj trend daljeg rasta značajan je za finansijsku održivost sistema društvene zaštite uopšte, a posebno penzijskog sistema. U tom kontekstu, fundamentalno ekonomsko pitanje je pravedna i održiva podela resursa između zaposlenih i nezaposlenih. Uopšte, pitanje distribucije i transfera lakše je postaviti kada resursa ima dovoljno i kada oni rastu po dovoljnoj stopi. Zbog toga je značajan svaki napor učinjen sa ciljem povećanja stope ekonomskog rasta i produktivnosti u regionu UNECE, kojim će se obezbediti da rast bude održiv po sredinu i društvo. Brži rast stope ekonomskog rasta neće automatski dovesti do zadovoljavajućih distributivnih rezultata, ali će, uz širi strategijski politički odgovor na starenje stanovništva, olakšati odgovor na izazove ovog glavnog smera demografskog razvoja.

20. Sam rast neće biti dovoljan da odgovori na pitanje distribucije postavljenog starenjem stanovništva, niti zaista predstavlja bilo kakvu garanciju da će taj rast dovesti do socijalno prihvatljivog rezultata. Nosioci politike treba da budu svesni potrebe da koristi od rasta budu podeljene što je šire moguće. Zbog toga se poslednjih godina diskusija usredsredila na pravedan i održivi rast odnosno da, drugim rečima, rezultat rasta ne može ni na koji način biti štetan za pojedince ili grupe stanovništva s jedne strane, niti da, s' druge strane, mogu biti ugrožene dugoročne koristi i potencijali. Smatralo se da ekonomski rast treba da obezbedi potpunu zaposlenost, iskorenjivanje siromaštva, stabilnost cena i održivu fiskalnu i spoljnu ravnotežu, što bi koristilo svima, a posebno siromašnima. Šta više, postoje dokazi da se politikom podrške zdravstvu, obrazovanju, smanjenju siromaštva i obezbeđivanjem od posledica ekonomskih šokova, poboljšavaju izgledi za rast. Socijalna i zdravstvena politika u narednim godinama mora voditi računa o tome da integralna zdravstvena zaštita i socijalne usluge starijim licima, kao i njihovo finansiranje, zahtevaju održiv ekonomski rast. Ali sve ove varijable su tokom vremena isprepletane i zbog toga je za politiku značajno da deluje na širokom frontu - uključujući makro-ekonomiju.

21. Postojeće razlike u makroekonomskoj situaciji i sposobnostima između zapadnog dela regiona i privredama u tranziciji, posebno onih koje nisu među kandidatima za prijem u EU, stvara potrebu da ekonomske i socijalne reforme u ovim zemljama odgovore na izazove starenja njihovih društava.

Sledeći politički ciljevi treba da čine deo ove obaveze:

Ubrzavanje stope rasta u Zapadnoj Evropi i Severnoj Americi

22. Priznajući međuzavisnost socijalne i ekonomske politike, sadašnje stanje makroekonomske politike u regionu treba ocenjivati u smislu veće usklađenosti fiskalne i monetarne politike s' jedne strane, i većeg značaja rasta i zaposlenosti, s' druge strane. Fiskalna politika treba da bude usmerena ka stabilizovanju privrede i poboljšanju osnova za ekonomski rast sa srednjoročnom strategijom potrošnje u infrastrukturi, školstvu, podršci istraživanjima i razvoju, itd. Monetarna politika treba da bude usredsređena na naglašavanje stope inflacije i protiv-cikličnu ulogu utvrđivanjem raspona inflacije koji treba da bude dovoljno širok da bi bio verovatan i koristan za ekonomski rast.

Ubrzavanje stope rasta u zemljama sa tranzicijom u privredi

23. Domaća i međunarodna strategija za transformaciju ekonomija u tranziciji, sa pogledom na ukidanje siromaštva, naročito starijih lica, treba da imaju prioritet. Ozbiljni naponi za stvaranje efikasnog okvira i institucionalne strukture koje treba da doprinesu poštenoj utakmici i sprečavanju korupcije mogu predstavljati okidač rasta. Međunarodna pomoć treba da bude usredsređena na ublažavanje socijalnih troškova reforme i da ohrabruje stvaranje efikasnih institucija u tržišnim ekonomijama i novim demokratijama.

OBAVEZA 4.

PRILAGOĐAVANJE SISTEMA SOCIJALNE ZAŠTITE KAO ODGOVOR NA DEMOGRAFSKE PROMENE I NJIHOVE SOCIJALNE I EKONOMSKE POSLEDICE

24. Često se smatra da sistemi socijalne štite pojedinca i porodicu od rizika i posledica nezaposlenosti, zdravstvenih problema, siromaštva i drugih lišavanja nastalih usled hirova ekonomskog razvoja tokom individualnih životnih ciklusa. Oni takodje doprinose održavanju adekvatnih prihoda i zaštiti prava svih grupa stanovništva. Ovi sistemi odražavaju šire političke i društvene vrednosti socijalne pravde i kohezije, kojima se postavljaju granice i stepen nejednakosti i socijalne deprivacije koje je društvo spremno da toleriše i ističu društvene teorije koje utiču na prosuđivanje o mogućnosti postizanja socijalne pravde putem vladinih intervencija. Treba preduzeti korake kako bi se osigurala finansijska održivost sistema socijalne zaštite suočene sa demografskim starenjem.

25. Većina nacionalnih sistema socijalnog obezbeđenja suočena je sa izvesnim brojem zajedničkih izazova. Različiti sistemi socijalnih davanja - socijalno osiguranje (finansirano putem, ali ne direktno vezano za doprinose), univerzalna davanja, davanja na osnovu procene prihoda - različito utiču na ponašanje kako korisnika tako i njihovih poslodavaca. U borbi sa ekonomskim posledicama starenja stanovništva, poželjni su sistemi, ili kombinacija sistema - koji podstiču učešće u radnoj snazi uz istovremeno obezbeđivanje zaštite najslabijih grupa u društvu. Priznajući da socijalno

osiguranje treba prihvatiti kao produktivni sektor, ono se suočava sa mnogim izazovima izazvanim promenama porodične strukture, pojavi sve većeg broja nestabilnih oblika rada, promenama u starosnom profilu stanovništva i globalizaciji.

26. U predlaganju reformi i postavljanju ciljeva u sistemima društvene zaštite, važno je naglasiti da se od njih ne može očekivati da izađu na kraj sa porastom političkih promašaja i nedostacima u drugim oblastima. Da bi bili efikasni, sistemi društvene zaštite treba da budu efikasno prilagođeni i podržani visokim nivoom zaposlenosti, sveobuhvatnim zdravstvenim uslugama, sistemom obrazovanja kojim se mladi pripremaju za efikasno učešće u radnoj snazi i aktivnom politikom tržišta rada koja će pomoći poslodavcima da se prilagode strukturalnim promenama i drugim ekonomskim šokovima. Društvena zaštita može se zatim usredsrediti na osnovne funkcije obezbeđivanja depriviranih i pokrivanju ugroženih. Naglašavajući društveno uključivanje i razvoj ljudskih sposobnosti, društvena zaštita takođe pomože ekonomsku dinamiku, kao i društvenu i političku stabilnost. Na taj način ekonomika, efikasnost i socijalna pravda mogu podržavati jedna drugu.

Kao deo ove obaveze, treba postaviti sledeće zadatke:

Očuvanje i jačanje osnovnih zadataka društvene zaštite, naime, sprečavanje siromaštva i obezbeđivanje adekvatnih davanja za sve

27. Proširenje sistema društvene zaštite na sve delove stanovništva, od vrlo mladih do vrlo starih, predstavlja ključni elemenat za unapređenje socijalne pravde i društvene kohezije. Onima koji su mladi i u radnom uzrastu, politika treba da pomaže u razvijanju sposobnosti i da podržava njihovo uključivanje u društvo putem njihovog učešća u radnoj snazi. Licima koja ne mogu da rade usled invalidnosti i licima izvan radnog uzrasta, treba unapređivati takav životni standard koji će im omogućiti samopoštovanje i dostojanstvo. To posebno nameće zadatak postizanja dovoljnih prihoda svim starijim licima.

Ustanoviti ili razvijati pravne okvire za strukovne i privatne penzijske sisteme

28. Priznajući rastući značaj uloge privatnog učešća u socijalnom osiguranju, treba ustanoviti ili dalje razvijati pravni okvir za strukovne i privatne penzije, kako bi se smanjili negativni uticaji tržišnih propusta i poboljšala sigurnost u osiguranju prihoda u starosti.

Prilagodi postojeće sisteme društvene zaštite demografskim promenama i promenama u strukturi porodice

29. Društvene i demografske promene dovode do novih potreba i zahteva, i ukoliko se sistemi društvene zaštite sporo prilagođavaju na njih, nastaće veće teškoće za one koji padnu van domašaja sistema društvene zaštite. Politika treba da se usmeri na potrebe starijih lica sa različitim socijalnim i zdravstvenim uslugama, uključujući zaštićeno stanovanje i trajnu zaštitu. Treba blagovremeno napraviti efikasne planove za sagledavanje i zadovoljavanje ovih potreba.

Posvetiti posebnu pažnju društvenoj zaštiti žena i muškaraca tokom njihovog života

30. Treba obezbediti jednak tretman muškaraca i žena u sistemima socijalne zaštite, koji treba da obezbedi bolje rešavanje suprotnosti između zaposlenosti i porodične odgovornosti tokom njihovih životnih ciklusa. Posebnu pažnju treba posvetiti onim članovima porodice koji prekidaju svoje zapošljenje radi podizanja dece ili staranja o članovima porodice, koje dovode do smanjenja njihovih penzijskih prava, kao i onima koji se posvete radu u domaćinstvu i staranju o deci i drugim članovima porodice. Obe grupe se u starosti često suočavaju sa nestabilnom finansijskom situacijom. Politika ublažavanja ovih problema može uključivati posebna odsustva za zaposlene roditelje i druge davaoce usluga, ili druge mere podrške, kao što su olakšice u korišćenju socijalnih usluga.

OBAVEZA 5.

OSPOSOBLJAVANJE TRŽIŠTA RADA KAKO BI ODGOVORILO NA SOCIJALNE I EKONOMSKE POSLEDICE STARENJA STANOVNIŠTVA

31. Na izazove starenja stanovništva može se najbolje odgovoriti prilagođavanjem politike u brojnim društvenim sektorima i aktivnostima, naročito onima koje doprinose većim stopama ekonomskog rasta i zaposlenosti. Odgovarajuća politika tržišta rada verovatno se može pokazati kao najefikasniji odgovor na ekonomske izazove starenja stanovništva. Nezaposlenost predstavlja očigledan gubitak produktivnih resursa (da se ne spominje teret za sisteme socijalnog osiguranja) i stvaranje situacije pune zaposlenosti pomaže rastu ukupnih izvora kojima raspolaže svaka ekonomija.

32. Prioritet treba dati jačanju svesti o koristima od uključivanja starijih lica u radnu snagu i eliminisanju prepreka i diskriminacije u regrutovanju i zapošljavanju starijih radnika. Visoke stope ekonomskog učešća treba da uključe podhranjivanje stvaranja mogućnosti za rad starijih lica, uključujući i zauzdavanje prakse poslodavaca i druge smetnje.

33. Veličina radne snage može se takođe povećati podsticanjem veće stope učešća starijih žena i muškaraca u radnoj snazi. Približavanje aktuelne starosti za penzionisanje godinama u kojima se stiče pravo na penziju u penzijskim propisima pojedinih zemalja, mogu se učiniti nepotrebnim izmene u propisima o godinama za sticanje prava. Treba preduzimati mere za prilagođavanje potreba u zapošljavanju starijih lica stvaranjem mogućnosti za rad sa skraćenim vremenom ili na određeno vreme.

34. Treba preduzeti korake za stvaranje mogućnosti da stara lica ostanu na tržištu rada, npr, putem fleksibilnih i postepenih formula za penzionisanje i garantovanjem stvarne mogućnosti za obrazovanje tokom čitavog života.

35. Treba proučavati mogućnost progresivnog povećanja efektivne starosti za prestanak rada. Takođe je od suštinskog značaja uklanjanje otpora učešću žena u radnoj snazi. Poseban naglasak treba staviti na podsticanje angažovanja starijih lica u

malim i srednjim preduzećima, uključujući porodični biznis, i širu primenu informativne i komunikacione tehnologije u stvaranju mogućnosti za rad ove starosne grupe.

36. Migracije radnika iz inostranstva mogu ponekad pomoći prevazilaženju posebnih nedostataka u broju ili određenim strukama radnika, ali se ne može smatrati da rešavaju pitanje starenja stanovništva. To je nema sumnje elemenat o kome treba voditi računa pri stvaranju određenih strategija ekonomskog rasta i pune zaposlenosti. Međutim, ako se imigracija visokokvalifikovanih radnika široko ohrabruje, verovatno je da će veliki broj takvih radnika migrirati iz zemalja koje će biti oštećene za njihov doprinos procesima razvoja. Politika migracija treba da se zasniva na širokoj proceni ekonomskih, društvenih i regionalnih interesa.

37. U mnogim zemljama, doseljeni radnici koji su u zemlje domaćina došli ranijih decenija, ostareli su. Treba voditi računa o posebnim potrebama ostarelih migranata i, kada je to moguće, uskladiti ih sa nacionalnim zakonodavstvom u izradi nacarta i primeni programa integracije, kako bi se olakšalo njihovo učešće u socijalnom, kulturnom i ekonomskom životu zemalja u koje su došli. Kao migranti i kao starija lica, oni se mogu suočiti sa daljim teškoćama koje se usled ekonomskih teškoća mogu pogoršati. Vlade treba da razvijaju mere za pomoć starijim migrantima da održe svoju ekonomsku i zdravstvenu sigurnost. Poseban značaj ima unapređenje pozitivne slike njihovog doprinosa zemlji domaćinu i poštovanje njihovih kulturnih razlika.

38. U visoko kompetitivnoj, globalnoj sredini, rast produktivnosti i promena strukture rezultata ka vrednijim ("high-tech") aktivnostima zahtevaće investiranje za unapređenje kvalifikacionog i obrazovnog nivoa radne snage, tj. povećanje ljudskog kapitala. Odgovarajući nivoi obrazovanja onih koji ulaze u zaposlenost i održavanje i poboljšanje kvalifikacija onih koji rade ili se ponovo zapošljavaju, ima suštinski značaj za održavanje njihove kompetitivnosti i punu zaposlenost.

Da bi se zadovoljila ova obaveza, potrebni su sledeći politički zadaci:

Nastojati da se manji stopa nezaposlenosti, posebno starijih lica

39. Potrebne su mere za poboljšanje mogućnosti za zapošljavanje i smanjenje stope nezaposlenosti, posebno starijih lica. Takve mere se mogu razlikovati, zavisno od okolnosti. Jednu opciju predstavlja aktivna politika tržišta rada, kao što su konkursi za zapošljavanje, pomoć u traženju posla, obuka, profesionalno usmeravanje, savetovanje, itd. Dalje, napore treba usmeriti na oblikovanje obrazovnih programa kako bi se odgovorilo potrebama tržišta rada i olakšao prelaz od formalnog obrazovanja na rad. Povoljne efekte na nivo zaposlenosti mogu takođe imati mere za smanjenje troškova neplaćenog rada. Treba takođe ispitati druge činioce smanjenja zahteva za rad, kao što su prepreke za početak nivoih poslova i propisi kojima se poslodavcima postavljaju visoki administrativni troškovi i, kada je to moguće, ublažiti ih.

Poboljšati sposobnosti zapošljavanja starijih radnika

40. Teškoće sa kojima se pri zapošljavanju sreću stariji radnici, često potiču od nedovoljnog nivoa kvalifikacija. Zapošljivost starijih radnika može se poboljšati kvalifikacionim usmeravanjem i obukom, zasnovanom na doživotnom obrazovanju. Doživotno obrazovanje je dugoročna preventivna strategija, mnogo šira od pružanja druge prilike za zapošljavanje onim odraslim licima koja nisu ranije stekla kvalitetno obrazovanje i obuku. Takođe, obrazovanje potrebno za rad osposobljava radnike da se prilagode promenama tržišta rada i da stvore osnovu za dalje obrazovanje. Poslodavce treba ohrabrivati da svojim radnicima putem doživotnog učenja omoguće preobučavanje i prekvalifikaciju. Druge mere za poboljšanje zapošljivosti starijih radnika treba usredsrediti na poboljšanje radnih uslova.

Povećanje stope participacije svih žena i muškaraca

41. Unaprediti ustanove zaštite i uvesti takve aranžmane koji će olakšati svim radnicima, ženama i muškarcima, kombinovanje rada i odgovornosti u porodici. Ukloniti sve prepreke i teškoće za duži rad, uključujući motive koji podstiču na rano penzionisanje, pomagati rehabilitaciju radnika sa invaliditetom i njihovu reintegraciju u radnu snagu, pomagati bolju obuku starijih radnika i preduzimati mere protiv starosne diskriminacije. Revidirati finansijske i druge teškoće za uključivanje penzionisanih lica u rad sa skraćenim vremenom i rad na određeno vreme. Putem ekonomske politike i motivacijom za rad, stvarati mogućnosti za zapošljavanje lica u seoskim i udaljenim oblastima, posebno ohrabivanjem njihovog vanrednim učenjem i obukom.

42. Potrebne su usklađene mere za povećanje učešća žena u radnoj snazi. Ove mere imaju za cilj širenje mogućnosti za njihovo zapošljavanje, bolje usklađivanje njihovih radnih i porodičnih odgovornosti i izbegavanje diskriminatorskih situacija u pogledu penzijskih primanja i ličnih prihoda, kakve postoje kod mnogih žena. Značajan način da se to izbegne je odgovarajuće obrazovanje i obuka, uključujući obrazovanje na poslu, radno savetovanje i dozvoljavanje fleksibilnih radnih aranžmana.

Preduzimati korake za povećanje starosne granice za prestanak rada i omogućiti fleksibilno i postepeno penzionisanje

43. Strukture tržišta rada, ekonomsku politiku i sisteme društvene zaštite poboljšati tako da omoguće participaciju starijih radnika, kako radnici ne bi bili podsticani da se rano penzionišu i da ne bi bili kažnjavani zbog toga što ostaju na tržištu rada onoliko dugo koliko to žele, a penzijski sistemi i radni aranžmani treba da olakšavaju opciju postepenog penzionisanja. Penzionisanje ne treba shvatiti kao stadijum u nečijem životu koji penzionera ometa u njegovoj kreativnosti i sposobnosti da doprinosi društvu. U slučaju kod se neko odluči na penzionisanje, treba učiniti napore da se omogućí gladak i postepen prelazak na novi oblik života.

OBAVEZA 6.**PODSTICATI DOŽIVOTNO OBRAZOVANJE I PRILAGODITI SISTEM OBRAZOVANJA KAKO BI SE ODGOVORILO NA PROMENE EKONOMSKIH, DRUŠTVENIH I DEMOGRAFSKIH USLOVA**

44. Savremena društva zahtevaju efikasne, dobro zasnovane i sveobuhvatne sisteme obrazovanja, koji treba da odgovore na društvene, ekonomske i demografske promene. Ove promene utiču na sve aspekte obrazovanja, uključujući, pored ostalog, dodelu i raspodelu obrazovnih materijala, finansijskih i ljudskih resursa, infrastrukturu i nastavne planove i programe. To zahteva veće naglašavanje i obezbeđivanje visokokvalitetnog obrazovanja za sve uzraste i aktivno učešće nastavnika. U tom kontekstu, posebno su značajni programi obuke, naročito programi novih tehnologija. Objasnjavanje potreba za obrazovanjem starijih lica zahteva specifičnu strategiju i praktične mere.

45. Oni koji rade sa starijim licima treba da dobiju osnovnu obuku i obnavljaju trening za obavljanje svojih zadataka. Obrazovanje i obuka treba da budu multidisciplinarne prirode i da ne budu ograničeni na visoke nivoe specijalizacije, već da budu dostupni na svim nivoima i za različite funkcije u oblasti starenja. Stara lica treba obučavati za staranje o sebi i za druge delatnosti značajne za održavanje kvaliteta njihovog života.

46. Tradicionalni poredak obrazovanja, rada i penzionisanja više nije validan. Obrazovni sistem treba da bude adaptiran tako da pomogne povećanu fleksibilnost tokom života.

47. Stanovništvo zemalja koje obuhvata UNECE sada je bolje obrazovano nego ikada pre i stara lica predstavljaju potencijalni resurs za obrazovne i druge programe za promenu znanja i iskustva. Ipak, obrazovni sistemi se još uvek suočavaju sa mnogim izazovima. Unapređivanje načina za ukidanje funkcionalne nepismenosti i poboljšavanje nivoa osnovnog obrazovanja starijih lica, uključujući starije migrante i druge pripadnike manjina, profesionalna obuka i obrazovanje odraslih i starijih, treba smatrati za produktivnu investiciju, koja neće dati pozitivne rezultate samo u pogledu ekonomskog rasta, već će poboljšati kvalitet života i celokupni društveni razvoj starijih lica. U tom smislu treba i dalje priznavati i pomagati obrazovne ustanove za starija lica, kao što su univerziteti trećeg doba. To se u nekim zemljama pokazalo kao značajno sredstvo za uključivanje starijih lica u društvo. Takođe, treba priznati postojanje i uklanjati nesklad koji postoji između znanja i veština koje mladi stiču u obrazovnom sistemu sa potrebama u privredi, što će pozitivno uticati na sve starosne grupe. Time će se, pored ostalog, mladi osposobiti da se lakše uključe u tržište rada, olakšavajući probleme izazvane padom stope ekonomski aktivnog u odnosu na ekonomski neaktivno stanovništvo, što će povratno pozitivno uticati na sistem socijalnog osiguranja.

48. Da bi se ostvarila ova obaveza, treba ostvariti sledeće zadatke:

Olakšavati i ohrabrivati doživotno učenje

49. Pored podsticanja mogućnosti za zapošljavanje starijih radnika putem profesionalnog osposobljavanja i obnavljanja obuke, potrebno je obrazovne ustanove prilagoditi penzionisanim licima, uključujući one koji su se rano penzionisali. Da bi se pripremili oni koji se spremaju za penzionisanje, treba pripremiti programe pred-penzionisanja, kako bi im se pomoglo da se prilagode na promene u svom stilu života. Prilikom stvaranja obrazovnih šema namenjenih odraslih lica, treba voditi računa o potrebi da pronađu alternativnu svrhu života razvijanjem novih interesovanja i zanimanja.

50. Nastavnici treba, kad god je to moguće, da razvijaju metode praktične obuke, kako bi se stara lica naučila da rukuju novim komunikacijskim tehnologijama, i da razvijaju svoje kognitivne, fizičke i senzorne veštine. Posebnu pažnju treba posvetiti obuci nastavnika koji rade sa starim licima koja žive u ustanovama, ili koja starim ljudima pružaju komunalne usluge.

51. Porast dužine života i brze društvene promene postavljaju pred obrazovni sistem specifične izazove, koje treba rešavati kao deo rada na postizanju ovog zadatka. Posebnu pažnju nastavnici treba da posvete izgradnji svesti kod učenika svih uzrasta o životnim izborima i njihovim kratkoročnim i dugoročnim posledicama na njihove životne stilove i izgledima za karijeru. Školski programi treba da vode računa o potrebi pripremanja na stalne promene u životu, koje zahtevaju fleksibilne stavove i veštine. Ovi nastavni programi treba posebno da stave naglasak na strategiju životnog izbora. Svi učesnici treba da prihvate značaj učenja inovacija i na tome ih treba podsticati ciljanom politikom i programima. Da bi se to postiglo treba koristiti nove didaktičke metode.

Obrazovni sistem treba da obezbedi bolju sposobnost za zapošljavanje svih lica

52. Značajno je da formalno obrazovanje, pored prenošenja ljudskih vrednosti i osnovnih znanja, zadovolji potrebe kompetitivne ekonomije zasnovane na znanju i potrebe mladih ljudi koji se spremaju da se uključe u tržište rada, kao i onih koji žele da unaprede svoje znanje. Zbog toga treba preduzimati akcije za ustanovljavanje bližih veza između obrazovnih institucija i poslodavaca i podsticati ih da omoguće obuku na poslu. Takođe treba preduzimati političke akcije kako bi se povećala - u okviru koncepcije doživotnog učenja - sposobnost za zapošljavanje starijih lica, čime će im se pomoći da održavaju i dalje razvijaju svoja specifična znanja i veštine.

53. Treba razvijati obrazovne programe i omogućavati da ih koristi svako, bez obzira na godine života. Treba preduzimati mere za podsticanje redovnog učešća u školskom životu u svim njegovim aspektima, kako bi se povećala stopa zadržavanja stepena znanja i ograničili propusti u njihovom sticanju. Takođe treba razvijati posebne programe za one koji su rano napustili formalni obrazovni sistem, kako bi se olakšala njihova integracija/reintegracija u tržište rada. Nedovoljno obrazovanje može tokom života imati negativne posledice i dovesti do nezaposlenosti, teškoća u pronalazenju kvalifikovanog posla, niske plate i samim tim do lošeg životnog standarda. To takođe može dovesti do pogoršanja zdravlja, preranog napada bolesti i povećane stope smrtnosti.

54. Formalno školovanje, uključujući programe obrazovanja i stručnog osposobljavanja, treba da unapredi ravnopravnost polova i ukloni stereotipne uloge. Specifične akcije koje treba preduzeti mogu da obuhvate stvaranje nastavnih programa prema polu, obrazovanje i osposobljavanje za prospektivne poslove, specifične programe koji treba da motivišu i osposobe devojke i žene da rade na tehnološkim poslovima, kao i specifične programe za pripremu ponovnog uključivanja u tržište rada, posebno starih žena.

OBAVEZA 7.

TEŽITI OSIGURANJU KVALITETA ŽIVOTA U SVIM PERIODIMA ŽIVOTA I ODRŽAVANJU NEZAVISNOG ŽIVOTA UKLJUČUJUĆI ZDRAVLJE I BLAGOSTANJE

55. Dobro zdravlje je značajno za svakog pojedinca, a istovremeno je dobro ukupno stanje zdravlja stanovništva značajno za ekonomski rast i razvoj društva. U tom kontekstu, dugoročni zadatak zdravstvene politike u regionu UNECE treba da bude održavanje i povećanje dužine života uz dostizanje najvišeg standarda zdravlja, koje je Svetska zdravstvena organizacija definisala kao "stanje potpunog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, a ne pretežno odsustvo bolesti i slabosti." politika treba da unapređuje doživotno zdravlje, smanjenjem faktora rizika, uključujući one koji nastaju u sredini, udruženih sa važnijim bolestima, posebno hroničnim i nezaraznim, putem aktivnosti za unapređenje zdravlja i sprečavanje bolesti, obezbeđivanjem kontinuiranog korišćenja pristupačnih i kvalitetnih zdravstvenih i društvenih usluga. Takva politika će povećati kvalitet života i obezbediti kontinuirani doprinos starijih lica društvu. Zdravi stariji ljudi predstavljaju resurse za svoje porodice, društvo i privredu. To se može postići samo na naučnom i dugoročnom pristupu koji integriše fizičke, mentalne, društvene, duhovne, kao i faktore sredine. Starija lica, posebno ona koja su zavisna od zaštite, mogu biti blisko uključena u nacrt, primenu, pružanje i evaluaciju politike i programa namenjenih poboljšanju zdravlja i blagostanja stanovništva.

56. Pokazatelji koji određuju zdravlje ukazuju na to da su ekonomski, društveni, kulturni, kao i faktori sredine i ponašanja, značajni za predskazivanje toga da pojedinci i društvo stare. Sredina, poljoprivreda, transport, finansije, oporezivanje, zaštita potrošača, stanovanje, obrazovanje, zapošljavanje, socijalna zaštita i druge politike imaju veliki uticaj na zdravlje i blagostanje. Poboljšanje ekonomske i socijalne situacije, posebno starijih lica, rezultiraće u boljem zdravlju i blagostanju.

57. Da bi se odgovorilo na izazove starenja stanovništva, uključujući i na starija lica sa invaliditetom, suštinski je značajno da socijalne i zdravstvene službe stave veći naglasak na unapređenje zdravlja, sprečavanje bolesti i fizičku i mentalnu rehabilitaciju, uključujući i doživotno i opredeljenje za pozitivno zdravlje. Kontinuum obezbeđivanja potreba treba da se kreće od sektora primarne zaštite prema sekundarnom i tercijarnom sektoru, koristeći u potpunosti znanja davalaca usluga. Od suštinskog je značaja da socijalne i zdravstvene službe unapređuju nezavisnost starijih ljudi i da im pomognu da u potpunosti učestvuju u svim aspektima društva.

58. Odgovarajuća dugoročna zaštita je deo kontinuuma, usmerenog na održavanje najvišeg nivoa blagostanja svih lica. Dugoročna zaštita mnogo zavisi od neformalnih davalaca u porodici i zajednici, što zahteva da budu odgovarajuće podržani komunalnim programima. Posebno je potrebno priznati i podržavati doprinos starijih lica u životu porodice.

59. Starije osobe treba, kada je to moguće, da imaju pravo izbora različitih opcija u dugoročnoj zaštiti. Kadgod je to moguće, njihovi pravni predstavnici treba da daju saglasnost na to gde treba da im bude pružena zaštita. Gerijatrijske i gerontološke ustanove predstavljaju efikasne instrumente za određivanje potrebe za institucionalizacijom. Kada je institucionalizacija neizbežna, zaštita dostojanstva i individualnosti starijeg lica, mora biti imperativna.

60. Mentalno i fizičko zdravlje u starosti imaju veliki značaj, posebno kod najstarijih starih. Pošto je demencija najčešća bolest u starosti, posebno Alzheimerova bolest, programi lečenja i rehabilitacije, kao i dugoročna nega, imaju sve veći značaj u svetu koji stari. Strategije borbe protiv takvih bolesti obuhvataju dijagnozu, lekove, psihološke faktore, programe kognitivne obuke, obuku članova porodice i osoblja, i specifičnih struktura koje pružaju bolničku zaštitu. Da bi se dementnim bolesnicima omogućilo da žive u svome domu što je duže moguće, potrebno je odgovoriti na njihove specifične potrebe, pružiti im sigurnost, odgovarajuću društvenu podršku i usluge u kući. Specifični programi psihoterapije treba da pomognu reintegriranje pacijenata otpuštenih iz bolnice.

61. Treba razvijati stacionare i gerijatrijske centre kako bi se zadovoljile potrebe pacijenata obolelih od mentalnih bolesti. To obuhvata multidisciplinarnu gerijatrijsku i gerontološku procenu (fizičke, psihološke, socijalne), savetovaništa, negu i rehabilitaciju, sa specifičnim programima obuke za davaoce usluga. Treba preduzimati istraživanja, sa naglaskom na sistematsku identifikaciju potreba pacijenata i davalaca usluga. Treba razvijati efikasnu strategiju za povećanje nivoa, kvaliteta procena i dijagnoza Alzheimerove bolesti i sa njom povezanih poremećaja u ranom stadijumu bolesti. Alzheimerova bolest zahteva multidisciplinarni pristup koji obuhvata potrebe i pacijenata i davalaca usluga. Psihosocijalne intervencije, koje obuhvataju domske usluge, primarnu negu i ustanove za dnevni boravak, treba da doprinesu sprečavanju ili da odlože potrebu za smeštaj pacijenata obolelih od mentalnih bolesti u stacionare ili psihijatrijske ustanove.

62. Posebnu pažnju treba posvetiti HIV/AIDS, koji može pogoditi starija lica, kao lica u riziku od HIV infekcije, kao neformalnih ili formalnih negovatelja ili kao preživela članove porodice. Sve veći broj bolesnika od AIDS doživi starost. Starija lica mogu biti izložena povećanom riziku od HIV infekcije, jer je tipično da stariji nisu obuhvaćeni informativnim kampanjama, prevencijom i savetovanjima. Šta više, dijagnostifikovanje HIV/AIDS kod starijih lica je teško, zbog toga što se simptomi mogu pogrešno protumačiti drugim sindromima imunodeficijencije koji se dešavaju kod starijih lica. Postoji hitna potreba za širenjem specifičnih obrazovanih programa zavisno od pola, o HIV/AIDS u nastavnim programima gerijatrije i gerontologije, kao i programi prevencije za starija lica.

63. Treba podržati palijativnu negu i njeno uključivanje u sveobuhvatnu zdravstvenu zaštitu. (Definicija palijativne nege zasnovane na SZO je aktivna potpuna nega pacijenata čija bolest ne odgovara na lečenje, kontrolisanjem bola i drugih simptoma bolesti i pružanje psihološke, socijalne i duhovne podrške pacijentima i njihovim porodicama). U tom cilju treba razvijati programe obuke za palijativnu negu i podsticati multidisciplinarni pristup svih davalaca palijativne nege. Potrebno je stvarati i integrisati usluge institucionalne zaštite i zaštite u porodici i jačati interdisciplinarnu obuku za palijativnu negu za sve u to uključene profesije.

64. Koliko su veće znanje, informacije i zdravstveno obrazovanje značajni za sve uzraste, još su značajnije u starosti. Postoje dokazi da su odluke za usvajanje ponašanja koje jača zdravlje, npr. zdrava i odgovarajuća ishrana, fizičko vežbanje, često ograničeni uticajem šire fizičke, društvene, ekonomske i kulturne sredine, koje utiču na izbor odluka pojedinaca, grupa ili lokalnih zajednica. Upotreba duvana, nezdrava dijeta, prekomerna potrošnja alkohola, zloupotreba droga i fizička neaktivnost su štetni po zdravlje i u starosti imaju kumulirane negativne posledice. Nikada nije kasno da se usvoji zdrav stil života. Odgovarajuća fizička aktivnost, zdrava ishrana, nepušenje i umerena potrošnja alkohola ili njegova neupotreba, mogu sprečiti bolest i funkcionalno opadanje, produžiti životni vek i poboljšati kvalitet života. Nosioци politike treba da priznaju rizike nezdravog stila života po zdravlje i da preduzimaju odgovarajuće multisektorske mere za njihovo sprečavanje. Značaj zdravog stila života se često previđa i javni radnici, novinari i šira javnost treba o tome da govore, naročito, zbog toga što starija lica često predstavljaju uzor za mlađe generacije.

65. Vlasti treba da podstiču bezbednu upotrebu lekova, hemikalija koje se koriste u domaćinstvu i drugih potencijalno štetnih proizvoda, tako što će od proizvođača zahtevati da na proizvode stave jasna upozorenja i uputstva za upotrebu.

66. Treba otklanjati opasnosti koje po pojedinca nastaju iz štetnog i po zdravlje opasnog rada i uticaja okoline. Treba na svim nivoima voditi politiku i razvijati programe usredsređene na uslove rada koji će omogućiti ljudima da ostanu zdravi i da rade duže. U tome treba da učestvuju vlasti, udruženja poslodavaca, sindikati i zdravstvene službe.

67. Mogućnost korišćenja tako skrojenih društvenih službi koje će priznavati da stari ne predstavljaju homogenu grupu, već da imaju različite društvene i kulturne potrebe, od suštinskog je značaja za njihovo blagostanje, bez obzira na to da li im je potrebna pomoć da žive u sopstvenom domu ili institucionalna zaštita. Starija lica treba da poznaju široki spektar društvenih i zdravstvenih službi koje mogu da koriste u svojoj zemlji.

68. Da bi se u potpunosti zadovoljila ova obaveza, treba preduzeti sledeće:

***Obezbeđivati zdravlje i blagostanje tokom celog života
primenom intersektorske politike***

69. Održavanje zdravlja tokom celog života zahteva intersektorski pristup. Pri razvijanju takvog pristupa pri podržavanju njihovog nezavisnog života, treba voditi

računa o pogledima i potrebama starijih osoba. Vlasti i drugi uključeni učesnici treba da podstiču i olakšavaju uključivanje pojedinih sektora i međusektorsku saradnju. Ove podsticaje i mere treba zasnivati na postupcima koji utiču na zdravlje i funkcionalnu sposobnost. Ovi postupci ne treba samo da se osvrću na zdravstvene posledice donetih odluka, već da se usmere na verovatne zdravstvene posledice budućih. Svi sektori treba da budu odgovorni za zdravstvene posledice svoje politike i preduzetih akcija. Još više, u zdravstvenoj razvojnoj politici treba voditi računa društvenim, ekonomskim i determinantama sredine. Polnoj perspektivi treba pridavati poseban značaj i voditi računa o polnim zdravstvenim nejednakostima tokom životnog veka, uključujući i veću smrtnost muškaraca. U vezi s' tim, sve mere zdravstvene zaštite koje se preduzimaju treba da budu razvijane, poboljšavane i procenjivane uzimajući u obzir njihove posledice na muškarce i žene. Da bi se procenile posledice i preduzimale odgovarajuće akcije, potrebno je prikupljati podatke i statistiku sa razlikom po polu i starosti.

Obezbediti jednaku mogućnost korišćenja zdravstvenih i društvenih službi uključujući dugotrajnu zaštitu licima svih uzrasta

70. Obezbeđivanje ravnopravne mogućnosti korišćenja svih postojećih zdravstvenih i društvenih službi treba da bude vodeći princip za postizanje ciljeva ove politike. Treba preduzimati napore za smanjivanje polnih, starosnih, rasnih i prihodnih nejednakosti pri korišćenju zdravstvenih i društvenih službi. Posebnu pažnju treba posvetiti starima koji žive u seoskim i udaljenim oblastima, koje često imaju teškoće pri korišćenju zdravstvenih i društvenih službi.

71. Iako je nezavisan život u principu poželjan, za stara lica odgovarajuću alternativu može predstavljati život u ustanovi, koja obezbeđuje visok profesionalni standard, bez društvene isključivosti. Međutim, da bi se zadovoljili ovi uslovi, smeštaj u ustanovu mora da obezbedi dostojanstvo starijih lica, uz postojanje odgovarajućih društvenih olakšica i odgovarajuće opreme za starija lica sa invaliditetom.

72. Treba ustanoviti politiku i programe za obezbeđivanje nezavisnog života u zajednici, kao i zdravstvenu i dugoročnu zaštitu za one kojima je potrebna. Dalje, putem javne politike i drugim sredstvima treba obezbediti podjednaku podelu odgovornosti muškaraca i žena. Akcije za postizanje ovog zadatka obuhvataju skiciranje takvih primarnih zdravstvenih usluga i programna koji će odgovarati potrebama i očekivanjima za unapređenje zdravlja, sprečavanje bolesti, negu i rehabilitaciju. Ovo treba da čine državne vlasti uz učešće lokalnih zajednica i drugih zainteresovanih partnera (između ostalih i organizacija pacijenata i organizacija potrošača).

73. Upravljanje zdravstvenim službama treba da poštuje princip vodeće uloge primarne zdravstvene zaštite, dok sekundarnu i tercijarnu bolničku zaštitu treba ograničiti na usluge koje zahtevaju specijalističko znanje i opremu. Podršku i pomoć treba davati onima koji obezbeđuju i formalnu i neformalnu zaštitu. Krajnji cilj je obezbeđivanje kontinuiteta zaštite, uključujući lokalne službe za probleme hroničnih bolesti i prevenciju, akutnu zaštitu i rehabilitaciju. Treba razvijati sveobuhvatne službe za mentalno zdravlje. Zaštita starijih lica sa invaliditetom poboljšaće održavanje njihovih maksimalnih funkcionalnih sposobnosti, nezavisnost i

autonomiju. Palijativna nega treba da bude pristupačna svim starijim licima koji pate od bolova i neizlečivih bolesti. Vlasti treba da prihvate, u saradnji sa drugim učesnicima, standarde za kvalitetne usluge, bez obzira na okvir u kome će se usluga pružati. S' obzirom na snažan zahtev da se usluge pružaju u sopstvenom domu, sve veći značaj ima stvaranje strategije za neformalnim davaocima usluga. Strategija takve pomoći treba da obugvati finansijsku podršku, informacije i obuku. U skiciranju i primeni takve politike i programe, vlasti treba da obezbede primenu etičkih principa u starosti.

74.Zdravstvene i društvene službe, državne i privatne, treba da budu bolje koordinirane i integrisane. Treba primenjivati odgovarajuće sisteme vođenja slučaja koji će omogućiti korišćenje niza potrebnih službi, uključujući medicinske službe, službe za pomoć u kući i psihološku podršku pacijentima i njihovoj okolini. Postoji potreba za osnivanjem i opservacijom obuke i kvaliteta standarda. Vlasti treba da olakšavaju starijim licima mogućnost korišćenja pomažućih sprava i uređaja kako bi mogli produžiti da žive nezavisno.

75.Starenje stanovništva u regionu iziskuje da neformalni i formalni davaoci usluga poseduju lične i stručne kvalifikacije i znanja. Treba stvarati i jačati programe obrazovanja i dopunske obuke stručnjaka u oblasti zdravstvene i društvene zaštite na svim nivoima, vodeći računa o potrebama koje nastaju kod starijih lica. Takođe treba obezbediti obuku neformalnih davalaca usluga. Dostizanje starosti u dobrom zdravlju i blagostanju zahteva napore tokom čitavog života, kao i sredinu u kojoj ti naponi mogu biti uspešni. Šta više, kvalitet života i nezavisnost starijih lica sopstvenim staranjem, unapređenjem zdravlja, sprečavanjem bolesti i invalidnosti, zahtevaju uz novu orijentaciju i znanje samih starijih lica.

Obezbediti odgovarajuće finansiranje zdravstvenih i društvenih usluga za lica svih uzrasta

76.Akcije za postizanje ovog cilja treba zasnivati na shvatanju da finansiranje zdravstvenih i društvenih resursa treba da bude efikasno, ravnopravno i održivo. Starija lica treba da imaju jednaku mogućnost korišćenja potrebne zdravstvene zaštite i da ne budu diskriminisani zbog svoje starosti. Zdravstvene prioritete treba utvrditi na transparentan način i dodeljivati finansijska sredstva dovoljna za ostvarivanje utvrđenih prioriteta radi što veće koristi po zdravlje. Treba ukazivati na efekte finansiranja i dodele sredstava za pružanje zdravstvenih usluga na zdravlje stanovništva. Šeme socijalnog osiguranja, u obliku osiguranja za slučaj bolesti, zdravstvenog osiguranja, osiguranja za slučaj potrebe dugotrajnog lečenja i invalidsko osiguranja mogu imati, gde je to moguće, značajnu ulogu kao sredstvo za obezbeđivanje ovih usluga.

Obezbediti mogućnost zdravog izbora

77.Državne i lokalne vlasti i drugi uključeni faktori treba da olakšavaju usvajanje stilova zdravog života, ohrabrujući ljude svih uzrasta da se bave odgovarajućom fizičkom aktivnosti, da prihvate zdravu ishranu, izbegavaju pušenje i prekomernu upotrebu alkohola i opredele se za zdravo ponašanje, čime će sprečiti bolest i opadanje funkcija, produžiti životni vek i poboljšavati kvalitet života. To se može

postići primenom niza politika, uključujući odgovarajuće kampanje i obrazovanje počev od ranog uzrasta, kako bi se ljudi osposobili da učine zdrav izbor. To se takođe može postići stvaranjem zdrave sredine putem stambene izgradnje, urbanog planiranja i drugim merama kojima se obezbeđuje pogodna okolina, bez barijera i prijateljska prema starosti.

OBAVEZA 8.

VODITI RAČUNA O POLNIM RAZLIKAMA U DRUŠTVU KOJE STARI

78. Vođenje računa o posledicama demografskih promena iz perspektive polova, ima suštinski značaj za poboljšanje situacije starijih lica u društvu i, naročito starijih žena. Socijalna i ekonomska situacija žena i muškaraca, naročito kod starijih lica, nije ista, pošto društvene, ekonomske i demografske promene različito utiču na njih. Šta više, još je veća raznovrsnost u radnim i životnim uslovima muškaraca i žena u zemljama koje se u regionu nalaze na različitim stepenima razvoja. Istovremeno postizanje ravnopravnosti polova bez obzira na uzrast, treba da ima prioritet u društvenom razvoju u svim oblastima javnog i privatnog života.

79. Žene su predominantni davaoci usluga starim licima i treba da imaju prioritet u političkim akcijama. Državne vlasti treba da preduzimaju mere za podsticanje i omogućavanje ravnomerne podele odgovornosti između muškaraca i žena u porodici i odgovornostima za staranje, uključujući poboljšanje mogućnosti korišćenja dečjih ustanova i odgovarajući odgovor na rastuće potrebe za staranjem o starim licima. Treba omogućiti korišćenje kvalitetnih ustanova za decu i starija lica, tako da staranje može da se obezbedi putem lica koja nisu neposredni članovi njihovih porodica. Postoji potreba za obezbeđivanjem većih i boljih mogućnosti za kombinovanje rada i porodičnog života primenom politike usmerene na porodicu, uključujući mogućnost korišćenja pod povoljnim uslovima kvalitetnih ustanova za decu, ali takođe i za starija lica koja žive sa svojim porodicama. Na ta pitanja treba gledati u vezi sa pravima i mogućnostima starijih lica o kojima se ne staraju njihove porodice neposredno. Značajno je preduzimanje mera za odžavanje prava i potencijala tih starijih lica i organizovanjem ustanova za staranje obezbediti sklad između starijih lica, porodice i društva.

80. Mnoge žene, naročito starije, još uvek su u lošijem položaju u ekonomiji i na tržištu rada. One često primaju manje plate, imaju niži nivo društvene zaštite nego muškarci, manje su zastupljene na mestima odlučivanja, izložene su većim preprekama za sticanje formalnog obrazovanja i odgovarajuće stručne obuke. Kao posledica tradicionalne podele rada i odgovornosti u porodici, one još uvek obavljaju najveći deo posla u domaćinstvu i u staranju o deci i starijim licima. Šta više, žene češće žive u siromaštvu i trpe društvene isključivosti.

81. Da bi se odgovorilo ovoj obavezi treba izvršiti sledeće zadatke:

Postići ravnopravnost polova

82. Državne vlasti treba da vode računa o pitanjima polova i da uklanjaju sve prepreke za postizanje njihove ravnopravnosti, eliminisanje svih oblika diskriminacije prema

ženama i da unapređuju napredak i prava žena tokom čitavog njihovog životnog ciklusa. Posebno treba unapređivati ekonomsku i društvenu ravnopravnost žena i preduzimati mere za omogućavanje jednakog pristupa i tretmana u obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, društvenoj zaštiti, zapošljavanju, profesionalnom osposobljavanju i sudstvu. Takođe treba preduzimati mere za podsticanje učešća žena u politici, kao glasača i kandidata, i podržavati njihovo jednako učešće u procesima odlučivanja i rukovođenja. Državne vlasti treba da podstiču zadovoljavanje specifičnih ženskih zdravstvenih potreba, uključujući reproduktivno i seksualno zdravlje. Starijim ženama treba omogućiti da zastupaju svoja zdravstvena pitanja podsticanjem njihovog učešća u razvoju programa, jer starije žene mogu bolje da identifikuju svoje probleme. U tom kontekstu, treba ustanoviti izričite kratoročne i dugoročne zadatke i ciljeve, a kad je to potrebno, razmotriti pitanje njihove zastupljenosti i druge mere.

***Ostvariti potpunu ravnopravnost žena i muškaraca
u njihovom doprinosu ekonomiji***

83. Državne vlasti treba da unapređuju ekonomska prava žena, posebno starijih, uključujući njihov jednak pristup i jednaku kontrolu ekonomskih i drugih resursa (kao što su zajmovi za biznis), zapošljavanje i odgovarajuće radne uslove. Vlasti treba da donesu i pojačaju propise kojima će se obezbediti jednako plaćanje za jednak rad i jednako vrednovanje žena i muškaraca, zaštita žena, naročito starijih, protiv svih oblika polne diskriminacije na tržištu rada. Državne vlasti treba da preduzimaju odgovarajuće mere za pomirenje porodičnog života i plaćenog rada kako muškaraca tako i žena i za prevazilaženje upornih polnih stereotipa. Preduzeća treba podsticati da stvaraju odgovarajuće aranžmane i menjaju postojeću praksu i politiku, kako bi poboljšali izgleda žena u sticanju karijere, podstiču preduzimljivost žena, bore se protiv seksualnog uznemiravanja na radnom mestu i pomognu da žene i muškarci pomire svoje odgovornosti u porodici sa svojom situacijom na radnom mestu.

Osigurati ravnopravnost polova u socijalnoj zaštiti i sistemima socijalnog osiguranja

84. Državne vlasti i kada je potrebno, drugi društveni partneri, treba da obezbede ženama mogućnost participacije i potpunog korišćenja svih sistema socijalne zaštite. Kada je, to potrebno, treba revidirati politiku socijalne zaštite, kako bi im se u životu u punoj meri vodilo računa o odgovornostima na radu i staranju.

Unaprediti podelu odgovornosti žena i muškaraca u porodici

85. Državne vlasti treba da donose mere za podsticanje i olakšavanje jednake podele odgovornosti muškaraca i žena u porodici i staranju o njenim članovima. To se može postići primenom politike naklonjene porodici, pružanjem većih i boljih mogućnosti za kombinovanje radnog i porodičnog života, korišćenjem povoljnih i visokokvalitetnih ustanova za staranje o deci i starijim licima koja žive u porodici. Značajno je preduzimanje mera za održavanje prava i potencijala starijih lica, uključujući i ona bez porodice, ili ona o kojima se ne staraju članovi neposredne porodice.

OBAVEZA 9

POMAGATI PORODICAMA KOJA SE STARAJU O STARIM LICIMA I UNAPREDITI MEĐUGENERACIJSKU I UNUTARGENERACIJSKU SOLIDARNOST NJIHOVIH ČLANOVA

86. Porodica je osnovna jedinica društva i kao takvu je treba jačati. Ona treba da uživa sveobuhvatnu zaštitu i pomoć. U različitim kulturnim, političkim i društvenim sistemima postoje razni oblici porodice. Prava, sposobnosti i odgovornosti članova porodice moraju se poštovati. Porodica je glavni agent održivog društvenog razvoja i očuvanja društvenih vrednosti. Ona je takođe ključni elemenat održavanja stabilnosti zajednice. Zajedno sa zajednicom, ona obezbeđuje vitalni okvir za razvoj blagostanja svojih članova i za međugeneracijsku i unutargeneracijsku solidarnost. U porodici i zajednici deca se rađaju, podižu, socijalizuju i pripremaju da preuzmu odgovornost u obrazovanju, radu, roditeljstvu i solidarnosti. Isto tako, u porodici i zajednici starija lica deluju u interakciji sa članovima mlađih generacija, u njima se o njima staraju i eventualno ispraćaju.

87. Promene u stanovništvu i starenje su paralelne sa dubokom transformacijom porodice. Njena prosečna veličina se smanjuje, broj generacija u višegeneracijskim porodicama se povećava i svaka sledeća generacija teži da bude manja od prethodne. Sliku čini kompleksnijom povećanje nestabilnosti brakova. Naročito u starijem dobu, daleki rođaci i male neformalne mreže kao što su susedi i prijatelji dobijaju značajnu ulogu i mogu se smatrati porodičnom mrežom. Promenjeno ekonomsko i socijalno okruženje takođe značajno utiče na kvalitet života porodice, na odnose u porodici i modifikuje uloge njenih članova.

88. Politika prema porodici i/ili politika za postizanje jednake odgovornosti članova porodice, razlikuje se zavisno od zemlje i regiona. Njene komponente obuhvataju zakonodavstvo, propise i programe namenjene postizanju određenih ciljeva u vezi sa porodicom u celini, ili sa njenim pojedinim članovima. Politički pristup treba da odgovara posledicama promena u strukturi porodice i ulozi pojedinih njenih članova.

89. Deo ove obaveze treba da čine sledeći zadaci:

Odgovoriti na potrebe i promene uloga pojedinih članova porodice i ojačati međugeneracijsku i unutargeneracijsku solidarnost

90. Državne vlasti treba da iniciraju ili jačaju programe usmerene na sve članove porodice, poštujući njihova prava, sposobnosti i odgovornosti. Da bi se to postiglo, one treba da podržavaju, štite i jačaju porodicu, kako bi adekvatno odgovorila na potrebe svojih članova, putem unapređenja socijalne, ekonomske i porodične politike koja će stimulirati i favorizovati međugeneracijsku i unutargeneracijsku solidarnost. U tom smislu, značajan elemenat predstavlja obezbeđivanje ravnopravnosti muškaraca i žena, posebno u odnosu na raspodelu odgovornosti u pogledu rada i prihoda, staranja o zavisnim članovima porodice i socijalnoj zaštiti.

91. Starija lica doprinose blagostanju svojih porodica na razne načine, uključujući staranje o deci i drugim članovima porodice. Državne vlasti treba da unapređuju svest

o doprinosu starijih lica društvu i da donose mere koje će pomoći porodicama da izađu na kraj sa rastućim obavezama koje imaju prema svojim starijim članovima, kako bi se poboljšala njihova situacija. Treba ojačati društvenu infrastrukturu u vezi sa odgovornostima porodice prema dnevnim potrebama svojih članova i staranju o njima. Takođe je potrebno i ukazivati na to da porodica, zajednica, organizacije i udruženja imaju značajnu ulogu u obezbeđivanju i podršci neformalnom staranju.

Podrška porodicama u borbi sa socijalnim i ekonomskim posledicama demografskih promena

92. Porodice, posebno one koje se staraju o svojim ostarelim članovima, treba da imaju pravo na dobijanje sveobuhvatne zaštite i pomoć u izvršavanju svojih društvenih i razvojnih funkcija. U tom cilju, državne vlasti treba da teže stvaranju, primeni i unapređenju politike i usluga namenjenih porodici, uključujući pogodne, pristupačne i kvalitetne usluge za decu i druge zavisne članove, modele za roditeljska i druga odsustva i kampanje usmerene na stvaranje osećajnosti javnog mnjenja i drugih aktera za jednakost u zapošljavanju i podeli odgovornosti u porodici između žena i muškaraca.

93. Stambena politika i planiranje gradova treba da budu usmereni na prilagođavanje infrastrukture u gradovima potrebama porodice i osposobljavanju generacija da žive zajedno, ako to žele. Posebnu pažnju treba posvetiti prilagođavanju gradova deci i starijim licima, u cilju povećavanja njihovog učešća u gradskom životu, boljem planiranju usluga i ustanova, vodeći takođe računa o pitanjima bezbednosti. Ovu politiku i planiranje treba postići saradnjom svih u to uključenih grupa.

OBAVEZA 10

UNAPREĐENJE PRIMENE I PRAĆENJE PRIMENE STRATEGIJE REGIONALNE PRIMENE PUTEM REGIONALNE SARADNJE

94. U skladu se postignutim sporazumom u Madridskom planu akcije 2002., sistematsko ocenjivanje primene Međunarodnog plana akcije od strane članica Ujedinjenih nacija ima suštinski značaj za poboljšanje kvaliteta života starijih lica i kohezije u društvu. Regionalne komisije Ujedinjenih nacija su odgovorne za prevođenje Madridskog međunarodnog plana akcije 2002. u regionalne planove akcija u kojima će blisko učestvovati civilno društvo i drugi relevantni činiooci. Oni će takođe na zahtev nacionalnih institucija pomagati u primeni i unapređenju njihovih akcija o starenju. Komisija za socijalni razvoj odgovorna je za globalno praćenje i ocenu Madridskog međunarodnog plana akcije iz 2002. i na svom sledećem zasjedanju odlučivaće o njihovim modalitetima.

95. Države članice UNECE imaju prvenstvenu odgovornost za primenu i praćenje primene regionalne strategije. ovo praćenje biće usredsređeno na jačanje saradnje među državama članica UNECE na polju starenja i obezbeđivanje razmene informacija, iskustava i najbolje prakse. Države članice treba da omoguće civilnom društvu, uključujući nevladine organizacije i druge relevantne davaoce usluga da sarađuju u ovom procesu.

96. Države članice pratiće regionalne strategije primene na nacionalnom nivou i u okviru postojećih sastanaka UNECE i kada je to potrebno na svojim godišnjim sastancima u okviru praćenja svetskih konferencija. To će omogućiti Sekretarijatu UNECE da državama članicama predlaže specifična prioritetna pitanja koja treba da budu dubinski analizirana i, kada je to potrebno, daju potrebna uputstva za izradu izveštaja i procese praćenja, u skladu sa opštom primenom međunarodnog plana akcije 2002.

97. Da bi se doprinelo ovom procesu, nevladine organizacije treba da se pridržavaju pravila procedure koje propisuje Komisija. Sekretarijat UNECE će na zahtev država članica pomagati u primeni regionalnih planova akcije i proceni njihovih rezultata na nacionalnom nivou, uz pomoć eksperata međuvladinih organizacija i zainteresovanih nevladinih organizacija u oblasti starenja.

98. Imajući u vidu odluke Komisije za socijalni razvoj o globalnom praćenju, države članice UNECE će, što je pre moguće, doneti odluke o procedurama i vremenskom rasporedu u regionalnom praćenju. Prva opšta ocena primene celokupnog praćenja primene regionalnih strategija i njihovog vremenskih planova i modaliteta biće utvrđena u skladu sa odlukama Komisije.

99. Delatnost Sekretarijata UNECE na praćenju primene regionalnih strategija biće finansirana iz postojećih izvora. Kao što je navedeno u 112. paragrafu Madridskog plana akcije 2002., Ekonomski i socijalni savet može da razmatra pitanje jačanja kapaciteta UNECE.

100. Imajući u vidu potrebu da se izbegne dupliranje poslova, praćenje regionalnih strategija primene treba da bude usklađeno sa opštom primenom Madridskog međunarodnog plana akcije 2002. i da bude konzistentno sa procedurom i vremenskim rasporedom njegovog globalnog unapređenja i ocena. Ovaj proces treba u osnovi da se bazira na radu relevantnih institucija, prvenstveno onih u oblasti statistike, indikatora, obuke i istraživanja.

Vitimir Stojaković,
20.12.2004.

